

1 Het orgel van 1549, geschilderd in 1557

In het kerkgebouw van Tinallinge is de volgende tekst bewaard gebleven:

*Dit warck wart geschildert ende gemalt
Bi tiden do dat muide rogge vor XII Arents gulden wart betaelt Bi tiden Her
Eilko Engelbertus Pastor des erwerdigen Heren
Is dit werck geschildert ende gemaket to Godes lof ende eren
Hijr to hebben de vogeden gedaen dat best
Dat heft 1549 Hermen Elevelt Julle Bewes Gerijt Jansen gewest
Do men schref M Vijfhundert ende vijftich noch seven dar bi
Do schilderde Hinrick Maler van Bremen mi*

*Ick Hermen Elevelt mach denken dat en tunne rode botter golt XI Arens gulden, en
mudde rogge XII krumstert, 1 mudde garste VIII krumstert, 1 Mudde haver IIII
krumstert, unde do huurde men dat juck lant krumstert.*

Dit gedicht van 8 regels, gevolgd door een reactie op regel 2 van het gedicht, is volgens schoolmeester Jan Sluurman door zijn toedoen bewaard gebleven. Hij schrijft dit in een zogenaamd schoolmeestersrapport over het dorp Tinallinge, dat hij naar aanleiding van een verzoek van de Provinciale Commissie van Onderwijs heeft opgesteld. Hierin wordt onder anderen vermeld dat de tekst van het orgel is afgenomen en aan het koorhek is bevestigd. Meester Sluurman is in het begin van het jaar 1820 in Tinallinge gekomen. De tekst schijnt dus tussen 1820 en 1828 verplaatst te zijn en het is denkbaar dat er een (minder gaaf?) gedeelte - door stippeltjes aangegeven - bij het overplaatsen is verdwenen. Het is ook mogelijk dat het ontbrekende gedeelte niet op een strip, maar op een naar voren springende plank - bijvoorbeeld de lijst van een deur - heeft gestaan en daarom niet afgenomen kon worden. Een derde reden voor het niet aanwezig zijn is het verval van de ombouw van het orgel.

Waarschijnlijk heeft meester Sluurman zich niet verdiept in de achtergronden van de tekst en is hem de onvolledigheid ervan ontgaan. Een aanwijzing daarvoor is dat hij de tekst in een onjuiste volgorde vermeldt.

In het archief van de kerk bevindt zich (een kopie van) een aantekenschrift van Pieter Kruizenga, geboren in 1884. Het schrift bevat mededelingen over de historie van Tinallinge. Kruizenga heeft bekend gestaan als een schoonschrijver, hetgeen ook uit het handschrift blijkt. Met grote waarschijnlijkheid heeft hij zijn liefhebberij toegepast op het overschrijven van een aantal berichten die in de weergegeven vorm verder niet bekend zijn. Ook de tekst van het orgel, zoals die hierboven is vermeld, staat in het aantekenschrift met als toevoeging: "Herman Elevelt mogt zich in 1557 herinneren, dat de rogge in 1510 vijftien maal goedkooper was".

Tijdens het leven van Pieter Kruizenga was de orgeltekst niet in de juiste volgorde opgehangen. Daaruit moet afgeleid worden dat de schoonschrijver niet de tekst in de kerk heeft geraadpleegd, maar een ander, niet meer aanwezig document heeft gekopieerd. Kennelijk heeft op dit document de vermelde toevoeging gestaan.

In het overgeschreven bericht staat de tekst in de goede volgorde, maar de ontbrekende prijs (op de stippeltjes) ontbreekt ook daar. Enerzijds betekent dit dat het gekopieerde bericht

M. Bootsman, De historie van het kerkgebouw in Tinallinge; 1992
Privé-uitgave Bootsman, Tinallinge

dateert van voor de verplaatsing in 1820 à 1828, anderzijds zou het een aanwijzing kunnen zijn dat het ontbrekende gedeelte van de tekst al eerder is verdwenen, hetgeen de slechte toestand van de ombouw van het orgel bevestigt.

Door de toevoeging wordt de tekst duidelijk. In het gedicht van 8 regels worden een aantal mededelingen gedaan, terwijl Hermen Elevelt, naar aanleiding van regel 2, daaraan enkele prijzen uit 1510 laat toevoegen. In 1557 is de prijs van de rogge 15 maal zo hoog als in 1510. Aangezien 1 arentsgulden in waarde gelijk stond aan 15 krumstert, is de prijsvergelijking juist.

Mogelijk is het voor Herman Elevelt en de zijnen een hele opgave geweest om de aanschaf van het orgel financieel rond te krijgen en om schilder Hinrick, toen deze in het najaar van 1557 zijn werk voltooid had, te betalen. Uit andere bronnen is bekend, dat de hoge prijzen in 1557 (mede) een gevolg zijn van de misoogst in dat jaar.

In het bericht van meester Sluurman uit 1828 is er sprake van "het afgebroken orgel". Het Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, deel 11, geschreven door A. J. van der Aa en uitgegeven in 1848, vermeldt op bladzijde 265 "een vervallen kerkorgel". Daarentegen schrijft Kruizenga: "Op de nu vervallen buitenwerk van de kerkorgel te Tinallinge staat geschreven:.....". De verschillen in berichtgeving tussen de Tinallingers Sluurman en Kruizenga zijn te verklaren.

Meester Sluurman was het orgelspelen niet machtig, zo valt uit zijn bericht af te leiden. Wellicht heeft hij als voorzanger de gemeentezang begeleid. Voor hem was het orgel dan ook een kunstzinnig voorwerp in het kerkgebouw; de vervallen staat deed de meester pijn. In zijn tijd heeft het orgel als muziekinstrument in ieder geval geen functie gehad.

In de tijd na meester Sluurman is het oude orgel wel weer gebruikt getuige een aantal (kleine) reparaties door orgelbouwer Doornbos uit Groningen. Pieter Kruizenga heeft het functioneren van het oude orgel tot zijn negende jaar meegemaakt. Hij ging toen naar school bij meester Bender. Deze meester was ook organist. Kruizenga bekijkt het oude orgel dus op twee manieren, als muziekinstrument en als - vervallen - ornament. Verder heeft de in 1873 geboren en in 1964 overleden zuster van Pieter haar nu in Tinallinge levende kleinkinderen verteld dat het oude orgel tot ongeveer 1893 op het koor heeft gestaan.

De orgeltekst vermeldt de namen van drie kerkvoogden. Naast Hermen Elevelt worden Julle Bewes en Gerijt Jansen genoemd. Daaruit kan geconcludeerd worden dat de aanschaf van een orgel in de kerk van Tinallinge het initiatief is geweest van een aantal dorpsbewoners en niet van de landadel. Doorgaans was het een invloedrijke persoonlijkheid die haar of zijn naam wist te verbinden aan dergelijke gebeurtenissen.

Van de drie kerkvoogden is weinig bekend. Alleen de naam Harmen Edevelt tho Tynaldinge komt nog voor in een document van 1559, dat betrekking heeft op de Hoge Justitiekamer. Als Hermen Elevelt dezelfde is als Harmen thoe Tynaldynghe, dan wordt zijn naam met die van zijn vrouw Auke ook nog genoemd in twee berichten over de aankoop van twee renten in Winsum. Van Eilko Engelbertus zijn geen andere gegevens bekend, dan dat hij tussen 1549 en 1557, en wellicht langer, pastor in Tinallinge is geweest. Wel vindt men bij Van der Aa het bericht uit 1570, dat de zoon van de vicaris te Tinallinge ervan beschuldigd wordt zich in dienst van graaf Lodewijk van Nassau gesteld en de wapens opgevat te hebben.

M. Bootsman, De historie van het kerkgebouw in Tinallinge; 1992
Privé-uitgave Bootsman, Tinallinge

De overgang van de rooms-katholieke tijd naar de hervorming heeft in deze streek lang geduurd. Het begin was het jaar 1517 met keizer Karel V en Maarten Luther, de afsluiting werd gevormd door de reductie van 1595. Het is echter niet bekend wanneer de hervorming in Tinallinge gestalte heeft gekregen. Wellicht vielen de drie kerkvoogden in 1549 al niet meer onder het gezag van de bisschop en was pastor Engelbertus de eerste protestantse voorganger.

Omstreeks het jaar 1545 is de westgevel van de kerk herbouwd en door de bisschop ingewijd. Als teken van inwijding zijn op deze muur wijdingskruizen aangebracht.

Het lijkt er op dat de hervorming in Tinallinge in de periode tussen 1545 en 1549 gestalte heeft gekregen. De aanwijzingen daarvoor zijn slechts beperkt, maar het is wel opvallend, dat de drie kerkvoogden zich in deze tijd zo onafhankelijk hebben kunnen opstellen, ondanks de aanwezigheid van de Spaanse bezetting.

De orgeltekst is in 1982 door Lammert Muller van Zuidhorn gerestaureerd en hangt sindsdien niet meer aan het koorhek maar is nu bevestigd aan de orgelgalerij.

Oorspronkelijk heeft het orgel dus een ombouw gehad. Zoals al eerder is aangegeven lijkt de ombouw tussen 1820 en 1828 verwijderd te zijn. Schoolmeester Jan Sluurman schrijft in 1828, dat de afgebroken ombouw "zeer veel sporen droeg van beschilderd beeldwerk uit den Roomschen tijd".

Mogelijk is er echter een klein deel van de ombouw van het orgel bewaard gebleven. Bij de restauratie van de preekstoel in 1984 bleek de lezenaar gemaakt te zijn van twee beschilderde plankjes. De schilderijen waren verborgen onder de bekleding. De plankjes zouden evenwel ook afkomstig kunnen zijn van het altaar. Een nader onderzoek is in gang gezet door de heer Kurvers van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

In 1848 werden volgens van der Aa de deuren van het orgel nog bewaard. Wanneer en hoe ze verdwenen zijn, is niet bekend.

Het orgel heeft volgens de overlevering tot het jaar 1893 in het koor gestaan. Het is niet bekend wie het orgel gebouwd heeft en hoe het er verder heeft uitgezien. Wellicht heeft het op een verhoging gestaan, want in 1991 is er een stuk van een houten balk in de westmuur aangetroffen. Het kan echter ook een overblijfsel zijn van het oorspronkelijk koorhek.

M. Bootsman, De historie van het kerkgebouw in Tinallinge; 1992
Privé-uitgave Bootsman, Tinallinge